

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/113/134-138>

Sevinc Məlikli

Bakı Dövlət Universiteti
<https://orcid.org/0009-0006-1302-5487>
sevamalikli87@gmail.com

Nasir Xosrovun “Səfərnəmə” əsəri Şərq ölkələrinin araşdırılmasında dəyərli mənbədir

Xülasə

Nasir Xosrov fars ədəbiyyatının görkəmli şairlərindən və mütəfəkkirlərindən biridir. 28 yaşından etibarən müxtəlif şəhərləri gəzməmiş və səyahət təəssüratlarına əsaslanaraq məşhur “Səfərnəmə” əsərini qələmə almışdır.

“Səfərnəmə” orta əsrlər Şərqinin coğrafiyası, tarixi və mədəniyyəti haqqında dəyərli bir qaynaq hesab olunur. Bədii üsluba malik olmasına baxmayaraq, səyahət qeydlərinə əsaslandığı üçün memuar xarakterlidir.

Açar sözlər: *Nasir Xosrov, “Səfərnəmə”, səyahət, İran ədəbiyyatı, Şərq, nəsr əsəri, “Divan”*

Sevinj Malikli

Baku State University
<https://orcid.org/0009-0006-1302-5487>
sevamalikli87@gmail.com

“Safarnama” by Nasir Khusraw is a Valuable Source for Studying the Countries of the East

Abstract

Nasir Khusraw is one of the outstanding poets and thinkers of Persian literature. At the age of 28, he began traveling to various cities and, based on his personal experiences, wrote his famous work, Safarnama (Book of Travels)

Safarnama is a valuable source on the geography, history, and culture of the medieval East. Although it contains literary elements, its genre is closer to memoirs, as the text is based on the author's travel notes.

Keywords: *Nasir Khusraw, “Safarnama”, Persian literature, memoir, journey stories, travel notes*

Giriş

Həkim Əbu Muinəddin Nasir ibn Xosrov ibn Haris Əl Qubadyani Əl Bəlxə Əl Mərvəzi fars ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biridir. Həkim Nasir Xosrov hicri ilə 394-cü ildə Bəlx şəhəri yaxınlığında, Qubadyanda anadan olmuş, 481-ci ildə Bədəxşanda vəfat etmişdir. D.Səmərqəndinin verdiyi məlumata görə şairin qəbri Yəmkəndədir.

Şeirlərində Bəlxdən öz yurdu kimi söz açaraq onu “cənnət” adlandırırsa, da “Səfərnəmə” də özünü “Qubadyani Mərvəzi” kimi qeyd edir. Əsərdə evinin, mülkünün, qardaşlarının, ailəsinin Bəlxdə olduğunu göstərmişdir. Beləliklə də, onun Bəlxdən olması şübhə doğurmur. Baxmayaraq ki, bəzi təzkirələr onun İsfəhanlı olduğunu göstərirlər, amma, bunlar əsassızdır. Mərvəzi adına gəldikdə, bu Nasir Xosrovun əcdadlarının Mərvdən olması ilə bağlıdır. “Həkim” adı isə onun dövrünün alim və filosoflarından biri olmasına işarədir.

از مرو بر فتم به شغل دیوانی

Cavanlıq illərində müxtəlif elmləri, ədəbiyyatı öyrənməkdə çətinliklərlə üzləşsə də tibb, musiqi, fəlsəfə, kəlam və hikmət elmlərində xüsusi məharət göstərmişdir. Ərəbcə bir "Divan"ı və şeirləri vardır (Nəsir Xosrov Qubadiyani, 1375 [1996/1997]).

Nasir Xosrov 28 yaşından etibarən Hindistana, Türküstan, Əfqanıstana, Deyləmə, Bağdada, Xorasana səfər etmişdir. Cavanlıq dövründən əldə məlumat azdır. Özünün də verdiyi məlumatlara görə, bir müddət dövrünün şairləri kimi şah sarayında xidmət göstərmiş, bir müddət sarayda katib vəzifəsində çalışmışdır. Həqiqət axtarışında olan şair bu məqsədlə dövrünün alimləri ilə yazışmalara başlamışdır. Lakin bu kifayət deyildi. Şair bu məqsədlə bir çox şəhərləri səfər etmişdir. Nasir Xosrovun dünyagörüşünün dəyişilməsinə səbəb isə bir yuxu olmuşdur. Yuxu belə idi: "Sərxoş olub yatmışdım. Yuxuda bir kişi gördüm ki, mənə deyir (Səfa, 1372 [1993/1994]):

- Şərabdan çox içmək insanın aqlını alır.

Mən isə cavab verdim:

Hakimlər, müdrik insanlar rahat olmaq, dünyanın qəmini azaltmaq üçün bundan başqa bir şey fikirləşə bilməyiblər.

Dedi:

Huşsuzluq və ağılsızlıqla rahatlıq olmaz. Əksinə, ağılı və huşu yarada biləcək nəşə mövcud olmalıdır.

Soruşdum ki, mən onu hardan alım?

Dedi:

Axtaran tapar.

Sonra qibləyə işarə etdi və daha heç nə demədi. O yuxudan ayılmaqla sanki 40 illik yuxudan oyandım" (Nəsir Xosrov Qubadiyani, 1375 [1996/1997]).

Bundan sonra şair, qardaşı Əbu Səid və hindistanlı Qulam adlı bir şəxslə Hicaza yola düşür. Bəlxədə olarkən digər qaradaşı Xacə Əbu Fəth Əbdülcəlillə görüşür, bütün İrani, Fələstini, Suriyanı, Hələbi, Trablisi səyahət edir. 3 il Misirdə qalır. Elə burada da İsmaililər təriqətinə qoşulur. Təsadüfi deyil ki, Nasir Xosrov İran ədəbiyyatında "Nasir Xosrov Ələvi" kimi də məşhurdur. Bu onun Ələvi və İsmaililər təriqətinin böyük ideoloqu və təbliğatçısı olması ilə əlaqədardır (Nəsir Xosrov Qubadiyani, 1997).

Ələvilər-Əli ibn Əbu Talibin sələfləridir. Bu təlim müsəlmanlıqdan əvvəlki astral din və təlimə görə Allah 3 ünsürün-mənanın, adın, qapının ayrılmaz vəhdətindən ibarətdir. Onlar ruhun bir bədənə digərinə keçməsinə inanmır, islamın mərasimlərini və əxlaqi qadağalarını rədd edirlər. İsmaililər "batinilər" də adlanırdılar.

Nasir Xosrov fars şeirinin görkəmli nümayəndələrindən biridir. Özünəməxsus nadir üslubu Qəznəvi şairlərinin üslubundan xəbər verir. Şairin ədəbi irsindən nəzm və nəsrə yazılmış əsərlər qalmışdır. Müəllifin irsindən nəzmlə yazdığı 592 beytli, məzmunu hikmət, öyüd- nəsihətdən ibarət "Rövşənayinamə" və həcmcə daha kiçik olan 300 beytli "Səadətname" əsərləri, eləcə də fars nəsrinə üçün çox mühüm olan bir neçə əsər və risalə qalmışdır.

Nasir Xosrov ədəbi irsindən bir neçə kitab və mühüm risalə də qalmışdır.

Nasir Xosrov ədəbi irsinə İran və Əfqanıstan alimləri müraciət etmişlər. Onun əsərləri İranda dəfələrlə nəşr edilmiş, haqqında oçerklər yazılmışdır. Avropa oxucuları Nasir Xosrovun həyat və yaradıcılığı ilə XIX əsrdən etibarən tanış olmağa başlamışlar. Görkəmli alman iranşünası Herman Ete onun bir sıra əsərlərinin mətnini çap etdirmiş və haqqında çox da böyük olmayan monoqrafiya yazmışdır (Nəsir Xosrov Qubadiyani, 1382 [2003/2004]).

Tədqiqat

Müəllifin "Səfərname" əsəri orta əsrlərdə yazılmış ilk nəsr nümunələrindəndir. Əsər Asiya və Afrika qitələrində yaşayan bir çox xalqların tarixinin, mədəniyyətinin, iqliminin, təsərrüfatının, dininin, dilinin və s. öyrənilməsi baxımından faydalıdır. Əsərdə müəllif yaşadığı dövrün təzadlı həyatını böyük məharətlə oxucunun gözü önündə canlandırır. Əsərlə tanış olarkən gah arpa çörəyinə möhtac olan, ömründə çimməyən, yalnız yağış suyu içib it əti yeyən yazıq adamlarla yanaşı firavan həyat yaşayan, eləcə də mehriban, qüdrətli şairlər və elm xadimləri göz önündə canlanır. Nasir Xosrov getdiyi ölkələrin ictimai, iqtisadi, siyasi mənzərəsini ətraflı və real surətdə təsvir etmişdir.

Mərhəmətli və rəhm edən Allahın adı ilə başlayan əsərin əvvəlində Nasir Xosrov onu qəflətdə yatmaqdan ayıldan bir yuxudan söz açır, sonra isə Həccə getmək qərarından bəhs edir. Beləliklə də, ardıcıl olaraq Qəzvin, Səfidrud, Təbriz, Amid, Hələb, Beyrut, Sur, Beytülmuqəddəs kimi məkanlardan keçdiyi səfərləri oxucusuna çatdırır.

“Səfərnəmə”nin xeyli hissəsi müsəlmanların müqəddəs saydığı Məkkənin, orada dini ayinlərin icra olunmasının təsvirinə həsr olunmuşdur. Əsərdə əksini tapan bu təsvirlər bütün dünya oxucularının marağına səbəb olmuşdur. “Səfərnəmə”dəki təsvirlər oxucunu Ərəbistan yarımadasının uçqarlarında insanların acınacaqlı taleyi ilə tanış edir. Nasir Xosrov yol yoldaşlarının kərtənkələ görən kimi öldürüb yemələrini, köçəri ərəblərin dəvəni sağib südünü içdikləri halda özünün nə kərtənkələ yediğini, nə də dəvə südü içdiyini göstərmişdir. Bəsrədən qayıdarkən qardaşı və özünün halının təsvirini verərək çıpaqlıq və zəiflikdən divanələrə bənzədiklərini göstərir və deyirdi: “Mən və qardaşım hər ikimiz bədənimizi rəngli nimdəş əski ilə örtmüş, belimizə də soyuq dəyməsin deyə palaz bağlamışdıq. Bizi hamı, hətta hamamın qarşısındakı uşaqlar da dəli hesab etdilər, dalımızca düşüb daşa basdılar.” Lakin bir mərhəmətli insan burada onların qarşısına çıxaraq onlara geyim verir, dəvə sahibinə olan borclarını ödəyir. Bu insan Əli ibn Əhməd idi.

Ümumiyyətlə, əsərdə oxucunu təsirləndirən və heyretə gətirən məqamlar çoxdur. Əsərdə yağış suyundan başqa su içməyən Məhrubən əhalisi də canlandırılır. Bu suyu belə onların necə çətinliklə tapdığını müəllif ürək ağrısı təsvir edir.

Əsər yol xatirələri və “gündəlik” tərzində yazılsa da ciddi bir elmi əsər təsiri bağışlayır. Buradakı təsvirlər reallığı ilə diqqət çəkir, əsas hissəni real hadisələr, faktlar, müəllifin öz müşahidələri təşkil edir (Firdovsi, 1380 [2001/2002]).

XI əsrdə ruhaniliyin geniş yayıldığı bir dövrdə cəhənnəm anlayışının yalan olduğunu açıq yazmaq müəllifin cəsarətliliyi ilə bərabər reallığı, həqiqəti necə mükəmməl təsvir etdiyini göstərirdi. O, rastlaşdığı ərəblər, yəhudilər, xaçpərəstlər, zəncilər, bir sözlə müxtəlif millətlərin nümayəndələrini eyni səmimiyyətlə təsvir etmişdir. Nasir Xosrov səfərlər zamanı Azərbaycandan, onun bir sıra kənd və qəsəbələrindən keçmişdir. Nasir Xosrovun əsərdə verdiyi mülahizələr çox qiymətlidir. Məsələn, müəllif əsərin “Təbriz” adlı başlıqlı hissəsində 40 min insanın ölümü ilə nəticələnən Təbriz zəlzələsini xatırlayır, eləcə də Təbrizdə Qətran adlı şairlə görüşdüyünü, onun fars dilinə bir elə də yaxşı bələd olmadığını, Məncik və Dəqiqinin divanlarını onun üçün oxuduğunu göstərir. Müəllifin Təbriz şəhəri, onun abadlığı, əhalisi, Azərbaycanın paytaxtı olması haqqındakı təsvirləri də diqqətəlayiqdir. O, həm də Azərbaycanın Sərab, Mərənd, Xoy, Səidabad, Xəndan və s. şəhərləri, qəsəbə və kəndləri haqqında məlumatlarla da oxucunu tanış edir: “Səidabaddan keçdim və 438-ci ilin səfər ayının iyirmisində Təbrizə gəldim. Bu şəhər Azərbaycanın paytaxtıdır. Abad bir şəhərdir. Mənə dedilər ki, bu şəhərdə 434-cü ilin rəbiül-əvvəl ayının on yeddisində, cümə axşamı gecəsi yatmaq namazından sonra zəlzələ olmuş, şəhərin bir hissəsi dağılmış, digər hissəsinə isə zərər dəyməmişdir”. Bu məlumat Azərbaycan tarixi üçün material hesab oluna bilər. O, həm də azərbaycanlıların qonaqpərvərliyindən, mərhəmətindən, sədaqətliyindən razılıqla bəhs etmişdir (Sədi Şirazi, 1378 [1999/2000]).

Əsərdə Azərbaycanın 800 il bundan əvvəlki mənzərəsini müasir oxucuların gözü önündə canlandırmaq üçün də xeyli məlumat verilmişdir.

Əsər həm fars dilində yazılmış gözəl bir nəsr nümunəsi, həm də Yaxın və Orta Şərq xalqları haqqında zəngin və maraqlı məlumat verən bir əsər kimi müsəlmanların qibləgahı olan Məkkəyə gedib-gəlməsini və müqəddəs Kəbəni ziyarət etməyin ayin və qaydalarını ətraflı təsvir etdiyindən Şərq ölkələrində böyük şöhrət qazanmışdır.

Əsərin “Məkkə şəhərinin təsviri hissəsində” müəllif dini ayin və qaydalardan bəhs edir. Burada həmçinin şəhərin təsvirinə də geniş yer ayırır: “Məkkəni uca dağların arasında salıblar. Ona ən yaxın uca dağ Əbu Qübeys dağıdır. O günbəz kimi yuvarlaqdır” Əsərin bu hissəsində şəhərin iqliminin təsvirinə də yer vermişdir: “Məkkənin havası çox istidir. Orada qışda da hər növ meyvə tapmaq olur”

شهر مکه اندر میان کوهها نهاده است. بلندترین کوهی که به مکه نزدیک است کوه ابو قبیس است و آن چون گنبد گرد است.

Müəllif əsərdəki şəhərlərin çox gözəl təsvirini vermişdir. Belə ki, hər bir şəhərin, kəndin, qəsəbənin, hətta minarə və minbərlərin ölçü vahidləri ilə təsvir olunması, tarixi baxımdan şərhə çox gözəl və maraqlıdır. Məsələn, "Beytülmuqəddəs" adlı hissədə şəhərin təsvirini belə verir: "Şəhər bir dağın başında salınıb. Orada yağış suyundan başqa su yoxdur. Şəhərdə sənətkarlar çoxdur" Bu tipli təsvirlərə əsərdə çox təsadüf olunur.

"Səfərnəmə" də maraqlı fakt və hadisələr, eləcə də əfsanə və rəvayətlərdən istifadə edən Nasir Xosrov əsərin "İsanın beşiyi" adlı hissəsində İsanın doğulduğu məscidin təsvirini verir.

"Əqsa məscidi" adlı digər bir hissədə Allahın Mustafanı merac axşamı Məkkədən bu məscidə gətirdiyini, buradan da asimana qaldırdığını qeyd edir. Daha sonra isə məscidin eni və uzunluğunu "ərəş" və "kəz" ölçü vahidləri ilə göstərir.

"Səhra rəssamı" adlı hissədə şairin məscidin divarına qırmızı və göy rənglərlə bir beyt şeir yazıb, misraların arasına isə yarpaq və budaq şəkli çəkdiyini, hamının bu istedadı təəccüb etdiyini, baxıb həzz aldıklarını göz önündə canlandırır. Ondan məscidin mehrabını rəngləməyi xahiş edirlər, əvəzində isə şairə xurma verirlər (Hafiz Şirazi, 1376 [1997/1998]).

"Səfərnəmə"-nin "Xəzinə axtaranlar" hissəsində isə Misirin çökək və çuxur yerlərində xəzinə axtaran mütalibləri təsvir edir. Onlar bu axtarışlarında pul, mal-dövlətlərindən, hətta sağlamlıqlarından da keçirlər. Müəllifin özünün də eşitdiyinə görə guya bu yerlərdə Fironun xəsinəsi basdırılıbmış. Xəzinəni tapmaq isə bəzilərinə müəssər olurdu. Misirin təsvirində o, həm də onun gözəl iqlimindən, burada hər cür meyvəni ilin bütün fəsillərində tapmağın mümkünlüyündən söz açır. Daha sonra Asuana yola düşən Nasir Xosrov əsərin. "Səxavətli bir şəxs" hissəsində də vurğuladığı kimi Əbu Abdulla Məhəmməd ibn Fəlic adlı bir şəxslə görüşdüyünü, məntiq qaydalarından agah mehriban, səxavətli bir şəxs olduğunu qeyd edir (Molla Sədra, 1385 [2006/2007]).

"Dövrün səxavətli adamları" adlı digər bir hissədə həmin şəxsin bir dostu vasitəsilə ona maddi yardım göstərdiyini də oxucusuna çatdırır.

"Kəbə evinin təsviri" digər fəsillərə nisbətən geniş, əhatəli, dəqiq və müfəssəldir. Belə ki, oxucu əsərin bu hissəsini oxumaqla, Kəbə və Məkkə haqqında ilkin təsəvvürlərə malik ola bilər. Müəllif Kəbənin təsvirini verərkən onun Məscid-Əl-Həramın ortasında, Məscid-Əl-Həramın isə Məkkə şəhərinin ortasında olduğunu vurğulayır. Eləcə də "Qara daş"ın ölçüsünü, yerini oxucusuna çatdırır. Uzunluğunun bir qarış dörd barmaq, eninin isə səkkiz barmaq olduğunu qeyd edir:

گفته ام خانه کعبه در میان مسجد حرام و مسجد حرام در میان شهر مکه و طول آن از مشرق به مغرب.

Müəllif Kəbənin qapısının təsvirini verərkən üzərində qızıl və gümüşlə yazılar və naxışlar vurulduğunu, qapısının isə Hind palıdından hazırlandığından bəhs edir.

Nasir Xosrovun səfər boyu qarşılaşdığı maraqlı insanlarla olan söhbətlərinin təsviri əsəri daha da oxunaqlı edir. Belə ki, Qaində Əbu Mənsur Məhəmməd ibn Duh adlı adamla şair arasında belə bir maraqlı dialoqun şahidi oluruq. O, şairdən soruşur:

-Necə bilirsən, bu asimandan və ulduzlardan o yanda bir varlıq mövcuddurmu?

Şair deyir:

-Varlıq dedikdə o, yalnız səmanın altındakılardır, qalanlar hamısı heçdir.

Oxucu "Ləhsə şəhərinin təsviri" i ilə tanış olarkən dünyanın işinə heyrətlənir. Oxucuda bir tərəfdən təəccüb, digər tərəfdən isə heyrət hissi yaranır. Belə ki, bu şəhərdə bütün heyvanların əti satılır, pişik, it, eşşək, qoyun və s.ətləri bazarda satışa çıxarılır. Şair Ləhsədən sonra Bəsrəyə gəlir.

"Zəməm quyusu" adlı digər bir hissədə isə müsəlmanların Həcc ziyarəti zamanı içdiyi suyun Kəbənin şərqində, Qara daş olan küncdə olduğunu göstərir. Suyunun isə duzlu olduğunu vurğulayır.

"Quranı öyrətmək" bəhsində müəllif Qürul şəhərində 60 yaşlı bir bədəvi ərəbə Quran oxumağı öyrətdiyini qeyd edir. Hələbdə ikən Əbül Əla Mürri adlı bir şəxslə də görüşdüyünü xatırladır: "O kor idi və bu şəhərin rəisi idi, çox dövlətli adam idi. Eşitdiyimə görə, onun yüz min beytdən çox şeiri var. Bir adam ondan belə soruşmuşdu (Xurşah, 1383 [2004/2005]):

-Bu mal-dövlətin, nemətin hamısını böyük Allah xeyirxahlıqla sənə bəxş etmişdir. Nə səbəbə onu xalqa bağışlayırsan, özün isə yemirsən? O, cavab verdi ki:

-Mənə bu yediyimdən artıq bir şey lazım deyil. "

Nasir Xosrov səfərinin son şəhərləri Qaim, Sərəxs və nəhayət Bəlx olur. Sonda şair ömrünün yeddi ilinin səfərlərdə keçdiyini, sonda qardaşı ilə birgə Bəlxə qayıtdıqlarını qeyd edir. Vətənə qayıdan şair bu 3 beyti qələmə alır:

رنج و عنوان جهان اگرچه دراز است
با بد و با نیک بی گمان به سر آید
چرخ مسافر ز بهر ماست شب و روز
هر چه یکی رفت بر اثر دگر آید
ما سفر بر گذشتنی گذرانیم
تا سفر نا گذشتنی به در آید

(Dünyanın dərdi- qəmi artıq olsa da,
O da şadlıq kimi daimi olmaz
Fələk bizdən ötrü fırlanır hər an
Əgər biri getsə yeri boş qalmaz
Səfərdən qayıtdıq, indi gözlərik
Elə bir yolu ki, heç kəs qayıtmaz).

Əsər quruluş, ardıcılıq etibarilə çox maraqlı əsərdir. Burada müəllifin etdiyi səyahətlərin ayrı-ayrı başlıqda verilməsinə baxmayaraq, illər, hadisələr baxımından əsərin hissələri bir-birinə mirvari kimi düzülmüşdür.

Sonda müəllif dünyanı yaradan Allaha, Məhəmmədə, ailəsinə və cəmi dostlarına dua edir. Mərhəmətli və rəhmli Allahın adı ilə başlayan əsər elə bu cür də tamamlanır.

Nəticə

“Səfərnəmə” əsəri XIX əsrdən başlayaraq Avropa ölkələrində geniş şəkildə öyrənilməyə başlanmış və çoxsaylı dillərə tərcümə olunmuşdur. İngilis, fransız və rus dillərinə tərcümə edilmiş bu əsər, onun beynəlxalq səviyyədə tanınmasına və orta əsrlər Şərqi mədəniyyəti, tarixi və coğrafiyası haqqında əhəmiyyətli bir qaynağa çevrilməsinə səbəb olmuşdur. Əsər yalnız ədəbiyyat sahəsində deyil, həmçinin tədqiqatlar və təhlillər üçün də önəmli bir mənbədir.

Tacir Məhərrəmov tərəfindən Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş “Səfərnəmə” əsəri, 1350-ci ildə Tehrandə nəşr olunan orijinal nüsxəyə əsaslanmışdır. Tərcümə zamanı əsərin daha əvvəl Y.E. Bertels tərəfindən rus dilinə tərcüməsi ilə yanaşı, Kamal Eyni və Səlahət Eyni tərəfindən tacik dilində birgə nəşr olunmuş versiyası da müqayisəli şəkildə nəzərdən keçirilmişdir. Bu yanaşma, əsərin müxtəlif dillərdəki tərcümələrini daha dərin şəkildə anlamağa və əsərin mətni üzərində dəqiq təhlil aparmağa imkan vermişdir.

Ədəbiyyat

1. Nəsir Xosrov Qubadiyani. (1997). *Səfərnəmə* (Fars dilindən şərhli tərcümə). Bakı: Elm.
2. Nəsir Xosrov Qubadiyani. (1382 [2003/2004]). *Səfərnəmə* (Qənizadənin izah və düzəlişləri ilə). Tehran.
3. Nəsir Xosrov Qubadiyani. (1375 [1996/1997]). *Divan*. Tehran.
4. Səfa, Z. (1372 [1993/1994]). *İran ədəbiyyatı tarixi*. Tehran.
5. Firdovsi. (1380 [2001/2002]). *Şahnamə*. Tehran nəşriyyatı.
6. Sədi Şirazi. (1378 [1999/2000]). *Bustan*. Tehran.
7. Hafiz Şirazi. (1376 [1997/1998]). *Divan*. Tehran.
8. Molla Sədra. (1385 [2006/2007]). *Əsfar əl-ərbəə*. Tehran universitet nəşriyyatı.
9. Xurşah, R. (1383 [2004/2005]). *Təzkirətül-övliya* (B. Kərimi, Nəşr edən). Tehran.